

ישראל והתפוצה: סימני משבר ביחסים וחיפוש דרכים לחיזוק הקשר

- אליעזר שביד / סדר היום היהודי החדש
- איזי ליבלר / אסון מממשש ובא
- יונתן די סרנה / ישראל של יהודי אמריקה
- שלמה אהרונסון / ההיסטוריונים החדשים, מוריהם המערביים והשואה ● פיטר מרגוליס / תנועת ה"חבורות" ללא מרכזיות ישראל

- אפרים תבורי / עתידה של הקהילה היהודית בברית-המועצות-
- לשעבר ● יצחק סי מינרבי / ההסכם עם הוותיקן - הישגים וסימני שאלה
- אלן באלוק / היטלר והשואה
- דבורה ליפסטאדט / שבירות הזכרון

מרדכי רושולד / אלי, אלי, איפה?

השואה

כתבי-עת לשינוי היהודים

יונתן ד' סרנה

ישראל של יהודי אמריקה

ישראל של יהודי אמריקה – ציון שדימוה, חלמוה וכתובה – היתה מאות בשנים ציון של מיתוסים, ציון החושפת את משאות הנפש של יהודי אמריקה יותר משהיא מספרת את הממשות של ארץ-ישראל. בשלהי המאה השמונה-עשרה וראשית המאה התשע-עשרה תיארו יהודי אמריקה את ישראל כארץ ה"קודש", שבה יהודים עניים מרודים ומדקדקים במצוות עוסקים בתפילה ובלימוד תורה; ארץ שבה חיי הרוח של היהודים, ערכיהם ומנהגיהם הם היפוכם הגמור של חיי היהודים באמריקה. באתרית המאה התשע-עשרה ובתחילת המאה העשרים הצטיירה, לצד התמונה המסורתית, תדמית חדשה, זו של החלוץ הרומנטי, המתיישב החקלאי העמל, החקלאי היהודי השרירי – במלים אחרות, התשובה לטוענים כי היהודים הם טפילים שעל-פי גזעם אינם כשירים לעבודה "יוצרנית". לבסוף, במחצית השנייה של המאה העשרים, הוסיפו ציונים מסוגו של לואיס די ברנדייס עיוות נוסף לתדמית: ציון נהיתה להם שלוחה אוטופית של החלום האמריקני, מקלט יהודי ששוררים בו חופש. חירות וצדק, "מעוז של דמוקרטיה", שיהודי אמריקה רשאים להיאבק למעטו כחוק, בגאווה ובפטריוטיות.

התדמיות הללו, ככל שהיתה בהם מידה של אמת, קיבלו בארצות-הברית ממדים מיתיים. הן ביטאו את מאוויי היהודים האמריקנים וחלומותיהם. עטו על צורכיהם הפוליטיים והרגשיים וסייעו להם להדוף את ההכפשות המרושעות של אויביהם. ציון שבדמיון היהודי האמריקני היתה מעין מחוז-פלאים, ארץ-של-שמים פהלכת-קסם, מקום שם האויבים ניגפים, האשם נסלח, התקוות מתגשמות וכמיהות עמוקות באות על סיפוקן.

הדימויים האלה כולם התפתחו מן – והתייחסו אל – הצרכים של היהדות האמריקנית ונהיו לפיכך תלושים מן המציאות בארץ-ישראל. במרוצת הזמן היתה "ישראל של יהודי אמריקה" יותר ויותר עולם חלומות של פשאת-נפש, לא בת-מימוש יותר מהחזון ההזוי שלעיל **גאלדענע מדינה**, זה שהביאו עמם לאמריקה כמה מן המהגרים היהודים בהגיעם לאליס איילנד.

הנה, לדוגמה, תדמית ארץ הקודש כקהילה קדושה, עניה וסובלת, דבקה כולה בלימוד התורה. לפי תמונה מוגזמת זו, שצוירה בעיקרה על-ידי מתרימים, היו אמריקה וישראל ניגודים קוטביים. לעומת יהודי אמריקה שטיפחו את המסחר, זנחו את לימודי היהדות, הפגינו פריקת עול בהתנהגותם הדתית ונהנו מחופש ומחירות – התפלשו יהודי ארץ-ישראל בדלות, סבלו מדיכוי אכזרי, התמסרו ללימודי יהדות ונתרו מחמירים בקיום מצוות הדת. בכפל מתאר זה ייצגה אמריקה את מדוחי

המודרניות וסכנותיה ואילו ארץ-ישראל סימלה מסורת וסבל עם הבטחת גאולה. אף-על-פי-כן היתה כל אחת משתיהן זקוקה לאחרת וכתוצאה מכך פיתחו שתי הקהילות (כמו הפזורה וישראל ככלל) דגם של תלות הדדית המוסיף להתקיים: תמיכה כלכלית זורמת בכיוון האחד, תמיכה מוסרית בכיוון השני.

כבר בשנת 1848 התקוממו מספר יהודים אמריקנים נגד העתירות שהפנו אליהם יהודי ארץ הקודש. בהשפעת תנועת ההשכלה והרעיונות שטיפחו פילנטרופים יהודים באירופה, הם תבעו מיהודי ארץ-ישראל להיות מקיימי-עצמם ולזנוח את התמקדותם בתפילה ובלימוד תורה, למען "שקידה פעלתנית משגשגת". אבל התדמית המרכזית שפותחה במהלך המאה הקודמת גילתה חיות מפליאה. חרף התנגדות נותרה ארץ הקודש מייצגת ערכים דתיים מסורתיים שיהודי אמריקה חלקו להם כבוד אבל את קיומם לא תבעו מעצמם. תרומות שנועדו לחיזוק הקהילה היהודית בארץ הקודש פיצו, לעתים במודע, על החולשות הרוחניות של יהדות אמריקה עצמה, כמו היה בהן כדי לגשר על התהום הפעורה בין מודרניות למסורת.

הילת הקדושה שאפפה את יהודי ארץ-ישראל נדחקה בשלהי המאה התשע-עשרה מפני תדמית עובד האדמה היהודי, החלוץ החקלאי. ככלל, נהיתה החקלאות למעין מזוור הפלא היהודי של זמננו. יהודים באירופה ובאמריקה כאחד ראו בה תרופה בדוקה לאנטישמיות, לאותם צדדים בחיים היהודיים המזינים (לדעתם) את האנטישמיות וגם לשורה ארוכה של מדווים יהודיים. חרף התוצאה התירופוּטית המובטחת, נמנעו רוב יהודי אמריקה מלהחיל את האופציה הזאת על עצמם, אבל תיגמלו בשבחים מפליגים (ובסיוע כלכלי ניכר) אותם מאחיהם שחזרו אל האדמה, במיוחד בארץ-ישראל, והפיקו הנאה עקיפה מהישגיהם – שנופחו, עקב זאת, במידה רבה על-ידי העושים. היישובים החקלאיים היהודיים החדשים – קטנים במספר תרשיהם וגדולים בחשיבותם – הציגו ליהודי אמריקה צורת קיום חלופית בארץ-ישראל: חיים יהודיים אידיאליים בשלותם, מושתתים על ערכים שהם (ושכניהם הלא-יהודיים) באמריקה כיבדו ותמכו בהם אבל בעצמם לא מילאו אחריהם; חיים שהיו, שוב, ההיפך הגמור של חייהם-הם.

התדמית השלישית של ציון, שנוצרה במאה העשרים, הפליגה מעבר לחלומות האגראריים וחזתה לא יישובים חקלאיים בלבד אלא "קומונוולת חברתי" מלא. ציון זו, חזון שהילך קסם רב על היהודים האמריקנים, שילבה דגמים מאמריקה של עידן הקדמה עם אידיאלים ציוניים של הלייבור האירופי וחיברה אותם למקורות יהודיים מסורתיים (בפרשנות סלקטיבית). כל זה הוקרן על נופה של "ארץ-ישראל החדשה" כפי שנקראה ותוארה מפי אחד ממבשריה כ"ארץ של מקומות שוממים ותושבים ספורים עם אינטרסים משוקעים מעטים וכל עתידה עודנו בעשייה". הצדק חברתי היה לבו של החזון הציוני הזה ועמו ההנדסה חברתית. המטרה הסופית היתה להפוך את ארץ-ישראל למה שהמנהיג הציוני האמריקני ברנארד רוזנבלאט קרא לה "מעבדה לניסויים רבי-ערך". "קהיליית מופת" זו, כפי שתיארה רוזנבלאט עצמו, התבססה על עקרונות שתפניים וצדק חברתי. האידיאלים המרכזיים שלה כללו בעלות קרקע משותפת, שותפות ברווחים, הפרדת הדת מן המדינה, חופש דתי, "שוויון

זכויות לכל תושבי ארץ-ישראל" ועקרון השלטון הדמוקרטי ושוויון הזכויות, כפי שפותח באמריקה ובאנגליה. המטרה, בקצרה, היתה יצירת מדינה יהודית אוטופית, שנסמכה על הנסיון האמריקני, ניצלה את ההתפתחויות האחרונות בחשיבה החברתית, הכלכלית והפוליטית, ועלתה בקנה אחד עם דברי הנביאים כפי שהבינום הוגים מתקדמים.

התדמית הזאת של "מדינת מופת" התמידה לשכון בתודעת היהודים האמריקנים למעלה מיוכל שנים. אריכות ימיה באה לה, בחלקה, תודות לערכה הפוליטי היוצא מגדר הרגיל כסמל. "מדינת מופת" יצוקה בתבנית אמריקה שימשה לו רק לעיקור הסוגיה הרגישה של כפל נאמנות, אלא עשתה בפועל לחיזוק מצבם של יהודי אמריקה. היא איפשרה להם להתחמס בתהילתם של העוסקים בבניין המדינה וגם להבליט את מאמציהם הפטריוטיים בהפצת החלום האמריקני בחוץ. לואיס ברנדייס הבין זאת אינטואיטיבית וקיושר בקביעות בין "העניין הציוני" ובין "האידיאל האמריקני של דמוקרטיה, צדק חברתי וחירות".

תדמית "מדינת המופת" מילאה גם תפקיד דתי חשוב; ליהודים האמריקנים, שרבים מהם מאסו באמונות, בפולחנים ובמנהגים המסורתיים של דתם, היא הציעה "שליחות" קדושה אשר הידקה את זיקתם ליהודים אחרים ויצקה משמעות לחייהם האישיים – את הסיפוק הנאצל הנובע מעשיית מעשה בעל חשיבות נשגבה.

מיתוסים מתקשים למות וכמוהם התדמית של ישראל כ"מדינת מופת", דומה לאמריקה בהיוולדה, נלחמת באומץ לחופש ולדמוקרטיה, מקבלת בברכה את המהגרים, מתפללת לשלום, כובשת את הקרקע, שרה ורוקדת; קיומה נמשך הרבה לאחר כינון מדינת ישראל ב-1948. היא

כיום מזדמנת ליהודי אמריקה אפשרות לשוב ולעצב תדמית חדשה ואמינה של ישראל

טופחה במידה לא מעטה על-ידי סרטים מוצלחים על לידת המדינה היהודית, במיוחד **אקסודוס** (1960) ו**הטל צל ענק** (1966) ישראל שתוארה בסרטים האלה סיפרה יותר על הערכים והאידיאלים האמריקנים מאשר על החברה הישראלית שהתחבטה אז בסבך בעיות חברתיות, כלכליות, פוליטיות ודתיות. למרות זאת הוסיפה התדמית החיובית לרחף בסיוע מחנכים, פעילי מגבית ומומחים ליחסי ציבור. הועיל ורוב יהודי אמריקה מעולם לא ביקרו בישראל בעצמם, נותרה ישראל לדידם כפי שדימו וייחלו כי הינה מאז ומכבר – אוטופיה נוסח אמריקה.

שני העשורים האחרונים היו עדים לקריסתה של תדמית אידיאלית זו. מלחמת יום כיפור; המפלה שנחלה ב-1977 מפלגת העבודה הישראלית אשר השכילה להפיק תועלת מן הסטריאוטיפים של היהודים האמריקנים; ההצלחה הפוליטית של הליכוד אשר הקרין ישראל שונה מזו הנוחה ליהודי אמריקה; עליית המפלגות הדתיות הישראליות ונסיונותיהן לשלול את הלגיטימיות מיהודים לא-אורתודוקסים; הצלחת התעמולה הערבית והשמאלנית יחד עם התגברות האהדה העולמית לפלשתינאים; בואו לישראל של דור עתונאים חדש, עוין ברובו, שטרח לקעקע את תדמיתה החיובית של ישראל בעולם; ושורה של פעולות צבאיות ישראליות שניתן להן פרסום

רב והציגו את ישראל באור שלילי – כל אלה חברו יחד להדגיש את ההבדלים הרבים בין יהודי אמריקה וישראל. התוצאה היתה, שמדי ערב אכן נראתה בחדשות ישראל שונה ממה ששיערו יהודי אמריקה, וספק אם התיישבה עם התדמיות והאידיאלים שלהם. לפתע מצאו שהינם חלוקים עם עמיתיהם הישראלים על-ידי השפעתן של המפלגות הדתיות ופוליטיות. שום דבר לא הכין את הקהילה היהודית האמריקנית להתפתחות זו ומבוכה השתררה.

כיום, לאחר שובה של מפלגת העבודה לשלטון ובפתח תקופה חדשה בתולדות המזרח התיכון, מזדמנת ליהודי אמריקה אפשרות לשוב ולעצב את תדמית ישראל שלהם. בעבר, כפי שנוכחנו לראות, תמיד התכוונה תדמית זו לצורכי היהודים האמריקניים ושיקפה את האידיאלים והחזיונות שלהם יותר מאשר את המציאות בת-זמננו בישראל ובמזרח התיכון. השאלה כיום היא, האם תצליח הקהילה היהודית האמריקנית יותר מקודם בעיצוב תדמית חדשה לישראל, שתהיה בר-בזמן אמינה דיה לעבור את מיבחן המציאות, מקרינה די השראה להורות דרך וחזקה דיה לקדם את יחסי שתי הקהילות לתוך המאה העשרים-ואחת ומעבר לה.

מאמר זה מבוסס על הרצאה בכנס בינלאומי – *Envisioning Israel: The Changing Ideals and Images of North American Jews* – בחסות המרכז לחקר יהדות אמריקה הצפונית והמרכז למורשת בן-גוריון, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, והקונגרס היהודי האמריקני, ביוני 1993 בבאר שבע ובשדה בוקר. מהדורה עברית של דברי הכנס תפורסם על-ידי המרכז למורשת בן-גוריון / הוצאת הספרים של אוניברסיטת בן-גוריון והספריה הציונית שעל-ידי ההסתדרות הציונית העולמית.